

**ЎЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСИ
ЖОҚАРИ ҲАМ ОРТА АРНАЎЛИ
БИЛИМ ШАҲИДЛИГИ АҲМИСТРАТИИ**

**Ўжментаз атындағы Нечис
мамлекатлик педогогикалык
институты**

**КУБЛА АГАТ БОЙИ
БИОЛОГИЯ.ЛИК ХӨР
ТУРЛИ ШИКИ САКЛАУ ҚАНТА
ПЕКЛЕУ ХӨМ ҚОРҒАУДЫН
ЭКОЛОГИЯ.ЛИК МӨСЕЛЕЛЕРИ.**

**Халық аралық илимий-теориялық
конференция
МАТЕРИАЛЛАРЫ
II-бөлім**

МАТЕРИАЛЫ

**Международной научно-теоретической
конференции
Часть II**

**ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ
СОХРАНЕНИЯ ВОССТАНОВЛЕНИЯ
И ОХРАНЫ БИОЛОГИЧЕСКОГО
РАЗНООБРАЗИЯ ЮЖНОГО
ПРИАРАЛЬЯ.**

Нечис - 2018

биологик ўзига хосликлари, минерал ўғитлар, пестицидлардан норационал фойдаланиш, тупроқнинг геологик ва агрокимёвий хусусиятлари сабаб бўлади [13].

Қургошин билан заҳарланиш одамларга ҳали антик даврдаёқ сатурнизм ёки плюмбизм сифатида маълум бўлиб, алоҳида касаллик белгилари эразмиздан олдинги 370 йилларда Гиппократ томонидан тасвирланган. Ҳозирги вақтда қургошин атроф-муҳитнинг кучли ифлословчиси сифатида маълум бўлиб, унинг ҳар йили саноат ва транспорт томонидан чиқарилиши 400 000 тоннани ташкил этиб, бу одамларнинг, айниқса, болаларнинг саломатлигига жиддий хавф солиши мумкин [12-14].

Организмга қургошин тушишининг асосий йўли овқат ҳазм қилиш йўллари ҳисобланади. Қургошиннинг сўрилиши ўт кислоталари ёрдамида кучайтирилади ва тўлиқ ёки қисман оч қолишда кучаяди. Кальций, темир, магний, озик толалари, бириктирувчи тўқимали оксиллар қургошиннинг сўрилишини камайтиради.

Қургошин организмдан нажас, пешоб, тер ва кўкрак сути билан чиқиб кетади. Қургошиннинг қондаги концентрацияси меъёрга 1,45-1,93 мкмоль/л оралиғида бўлади. Унинг 2,9-3,86 мкмоль/л концентрацияси ушбу элементнинг биокимёвий силжишларни пайдо қилади [13].

Қургошиндан заҳарланишда, биринчи навбатда, қон яралиши аззолари, асаб тизими ва буйрақлар шикастланади. Қургошиннинг заҳарловчи таъсири бошқа оғир металллар каби оксилларнинг СН-гурухи функционал чекланиб қолишидан иборатдир. Кейинчалик умумий мадорсизлик, бош оғриғи, бош айланиши, оғиздаги нохуш таъм, иштаҳа йўқолиши, тана массасининг камайиши, қабзият, абдоминал оғриқлар ва анемия белгилари пайдо бўлади.

Қургошиннинг овқат рациона билан бирга тушишини максимал даражада камайтиришда маҳсулотларнинг у билан ифлосланишининг барча йўллари чеклаш лозим [11-14].

Мишьяк озик-овқат маҳсулотларининг энг кўпроқ заҳарли компонент-ларидан бири ҳисобланади. Унинг уч валентли бирикмалари инсон учун энг кўп хавф солувчи бўлиб, биосферани ушбу элемент билан ифлослантирувчи асосий манбалари электростанцияларнинг ташланмалари, металлургия саноатининг ишлаб чиқариш оқавалари, таркибида мишьяк бўлган пестицидлар ва агрокимёвий моддалардир. Инсон организмдаги инкорпорациялаш оқибатида мишьяк қонга тушади, кейин асосан жигарда, мушак тўқималарида, буйрақларда, қораталоқ ва тери қопламаларида тўпланади. У плацента тўсиги орқали ҳам ўтиш қобилиятига эга. Организмда ноорганик мишьяк моно- ва диметилланган бирикмаларга айланиб, улар организмдан асосан пешоб орқали чиқариб юборилади. Мишьякнинг ярим чиқарилиш даври 10 соатдан бир неча кунгача чўзилади. Уч валентли мишьяк кўпгина, шу жумладан, таркибида сульфидгидрилланган гуруҳлар мавжуд бўлган ферментларнинг фаоллигини пасайтиради [13].

Кейинги йилларда дунёнинг ривожланган мамлакатларида сув ва ҳавонинг, тупроқнинг ифлосланиш даражаси ниҳоятда ошиб, жиддий экологик танглик вужудга кела бошлади. Деҳқончиликда, боғдорчиликда, мева ва сабзавотлар етиштириш жараёнида кимёвий ўғитлардан фойдаланишнинг мутассил кенгайиб бориши етиштирилаётган озик-овқат маҳсулотларининг ҳаёт учун хавфлилик даражасини белгиланган меъёрлардан анча ошиб кетишига олиб келмоқда [1, 2, 5, 8].

Адабиётларда қайд қилинишича, Республикаимизнинг арид зоналарида оғир металлларнинг улуши икки баробаргача ортган. Эриган шаклдаги оғир металлларнинг миграцияси $Pb < Cd < Hg$ тартибида ортиб борган. Дарёларнинг ўртача лойқаланган сувларида қургошиннинг миқдори 90% гача, кадмийнинг миқдори 30-50% гача меъёрдан ортганлиги аниқланган. Кадмий тузлари республикаимиздаги карбонатли ва сульфидли рудаларда, айниқса, кўп учрайди. Кадмий тузлари билан ифлосланиш металлургия, тоғ-

биологик ўзига хосликлари, минерал ўғитлар, пестицидлардан иорационал фойдаланиш, туپроқнинг геологик ва агрохимёвий хусусиятлари сабаб бўлади [13].

Қўرғошин билан захарланиш одамларга хали антик даврдаёқ сатурнизм ёки илкомбизм сифатида маълум бўлиб, алоҳида касаллик белгилари эрамиздан олдинги 370 йилларда Гиппократ томонидан тасвирланган. Ҳозирги вақтда қўрғошин атроф-муҳитнинг кучли ифлословчи сифатида маълум бўлиб, унинг ҳар йили саноат ва транспорт томонидан чиқарилиши 400 000 тоннани ташкил этиб, бу одамларнинг, айниқса, болаларнинг саломатлигига жиддий хавф солиши мумкин [12-14].

Организмга қўрғошин тушишининг асосий йўли овқат ҳазм қилиш йўллари ҳисобланади. Қўрғошиннинг сўрилиши ўт кислоталари ёрдамида кучайтирилади ва тулик ёки қисман оч қолишда кучаяди. Кальций, темир, магний, озик толалари, бириктирувчи тўқимали оқсиллар қўрғошиннинг сўрилишини камайтиради.

Қўрғошин организмдан нажас, пешоб, тер ва қўқрак сути билан чиқиб кетади. Қўрғошиннинг қондаги концентрацияси меъёрда 1,45-1,93 мкмоль/л оралиғида бўлади. Унинг 2,9-3,86 мкмоль/л концентрацияси ушбу элементнинг биокимёвий еилжишларини пайдо қилади [13].

Қўрғошиндан захарланишда, биринчи навбатда, қон яралиши аъзолари, асаб тизими ва буйрақлар шикастланиди. Қўрғошиннинг захарловчи таъсири бошқа оғир металллар каби оқсилларнинг СН-гурухи функционал чекланиб қолишидан иборатдир. Кейинчалик умумий мадорсизлик, бош оғриги, бош айланиши, оғиздаги ноҳуш таъм, иштаҳа йўқолиши, тана массасининг камайиши, қабзият, абдоминал оғриқлар ва анемия белгилари пайдо бўлади.

Қўрғошиннинг овқат рақioni билан бирга тушишни максимал даражада камайтиришда маҳсулотларнинг у билан ифлосланишининг барча йўллари чеклаш лозим [11-14].

Мишьяк озик-овқат маҳсулотларининг энг кўпроқ захарли компонент-ларидан бири ҳисобланади. Унинг уч валентли бирикмалари инсон учун энг кўп хавф солувчи бўлиб, биосферани ушбу элемент билан ифлослантирувчи асосий манбалари электростанцияларнинг ташланмалари, металлургия саноатининг ишлаб чиқариш оқавалари, таркибида мишьяк бўлган пестицидлар ва агрохимёвий моддалардир. Инсон организмдаги инкорпорациялаш оқибатида мишьяк қонга тушади, кейин асосан жигарда, мушак тўқималарида, буйрақларда, қораталоқ ва тери қопламаларида тўпилади. У плацента тўснги орқали ҳам ўтиш қобилиятига эга. Организмда ноорганик мишьяк моно- ва диметилланган бирикмаларга айланиб, улар организмдан асосан пешоб орқали чиқариб юборилади. Мишьякнинг ярим чиқарилиш даври 10 соатдан бир неча кунгача чўзилади. Уч валентли мишьяк кўпгина, шу жумладан, таркибида сульфидгидрилланган гуруҳлар мавжуд бўлган ферментларнинг фаоллигини пасайтиради [13].

Кейинги йилларда дунёнинг ривожланган мамлакатларида сув ва ҳавонинг, туپроқнинг ифлосланиш даражаси ниҳоятда ошиб, жиддий экологик таъглик вужудга кела бошлади. Деҳқончиликда, боғдорчиликда, мева ва сабзовотлар етиштириш жараёнида кимёвий ўғитлардан фойдаланишнинг мутасеил кенгайиб бориши етиштириладётган озик-овқат маҳсулотларининг ҳаёт учун хавфлилик даражасини белгиланган меъёрлардан анча ошиб кетишига олиб келмоқда [1, 2, 5, 8].

Адабиётларда қайд қилинишича, Республикаимизнинг арид зоналарида оғир металлларнинг улаши икки баробаргача ортган. Эриган шаклдаги оғир металлларнинг миграцияси $Pb < Cd < Hg$ тартибида ортиб борган. Дарёларнинг уртача лойқаланган сувида қўрғошиннинг миқдори 90% гача, кадмийнинг миқдори 30-50% гача меъёрдан ортганлиги аниқланган. Кадмий тузлари республикаимиздаги карбонатли ва сульфидли рудаларда, айниқса, кўп учрайди. Кадмий тузлари билан ифлосланиш металлургия, тоғ-

**ЎЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСИ
ЖОҚАРИ ҲАМ ОРТА АРНАУЛИ
БИЛИМЛЕНДИРИУ АМИНИСТРИЛИ**

**Ўзбекистон атаймағам Нокис
мемлекетлик педогогикалык
институту**

**КУБЛА АРАЛ БОИ
БИОЛОГИЯЛЫК ХӨР
ТУРЛИШТИ САҚЛАУ, КАИТА
ТИКЛЕУ ХӨМ КОРГАУДЫН
БИОЛОГИЯЛЫК МӨСЕЛЕЛЕРИ.**

**Халык аралык илимий-теориялык
конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ
II-бөлим**

МАТЕРИАЛЫ

**Международной научно-теоретической
конференции
Часть II**

**ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ
СОХРАНЕНИЯ, ВОССТАНОВЛЕНИЯ
И ОХРАНЫ БИОЛОГИЧЕСКОГО
РАЗНООБРАЗИЯ ЮЖНОГО
ПРИАРАЛЯ.**

Нокис – 2018

V GLOBAL SCIENCE AND INNOVATIONS 2019: CENTRAL ASIA

INTERNATIONAL-SCIENTIFIC PRACTICAL CONFERENCE

**KAZAKHSTAN/RUSSIA/BELARUS/KYRGYZSTAN/MONGOLIA/
TAJIKISTAN/TURKEY/UKRAINE/UZBEKISTAN**

ASTANA 2019